

נושא העבודה

אלימות במשפחה-

אלימות כלפי נשים

תאריך : דצמבר 2015

העבודה מוגשת בחסות העמותה של-

נוער שוחר משפט עברי

תוכן עניינים:

3 הקדמה אישית

4 מבוא

5 משפט עברי

5	אלימות פיזית
10	אלימות פסיכולוגית כלפי נשים
11	אלימות מינית
13	משפט ישראלי
17	סיכום והשוואה
18	ביבליוגרפיה

הקדמה אישית:

בחרתי בנושא אלימות במשפחה לכתובת העבודה במשפטים משום שזהו נושא כאוב ביותר, כמעט בכל יום אנו חשופים דרך אמצעי התקשורת השונים למקרים קשים של אלימות בתוך המשפחה, ברמות שונות. רבים לצערי מקרי הרצח של נשים על ידי בני זוגן. המשפחה שהיא התא הבסיסי לחיים תקינים, המקום הבטוח ביותר לכאורה עבור האדם, הופך לעיתים קרובות למקום המסוכן לו ביותר.

אלימות במשפחה כידוע אינה המצאה חדשה, היא מלווה אותנו מימי בראשית, הרצח הראשון בעולם היה למעשה הרצח של הבל על ידי קין אחיו¹, מאז חלפו שנים רבות אך התופעה לא נעלמה ויש אומרים כי אף החריפה ברבות השנים.

בעבודה זו אשתדל לסקור את מהות התופעה, איך התייחס אליה המשפט העברי וכיצד מתמודד עימה הדין הישראלי הנוהג כיום, מהן דרכי הענישה הן בתחום הפלילי והן בתחום האזרחי, ואיך זה משפיע על קרבן האלימות ועל האלים עצמו. מעניין אותי לבחון את הנושא במשפט העברי, כיוון שלמרות ההנחה שגם אז הייתה אלימות בתוך המשפחה, אין הדבר מצויין בתנ"ך, לפחות לא באופן גלוי ולכן מסקרן אותי לדעת מה היתה התייחסות חכמינו לעניין ולהבין מה סוג הענישה לאדם אלים ומה הפיצוי שמגיע לקרבן האלימות על פי מקורות חז"ל במשפט העברי.

נושא זה הוא רחב ביותר וקצרה היריעה מלהכילו ולכן בעבודתי אתמקד רק בעניין האלימות בין בני זוג.

מבוא:

אלימות בין בני אדם מוגדרת כהפעלת כוח, בין אם פיזי, נפשי או אחר, תוך כדי פגיעה או כוונה לפגוע. אלימות במשפחה מוגדרת **כהתעללות פיזית, נפשית או מינית, של בן משפחה אחד באחר**. ברוב המקרים של אלימות בתוך המשפחה, הפוגעים הם גברים והנפגעים הם נשים וילדים. האלימות במשפחה מתבטאת בדרכים שונות:

¹ בראשית ג, 8.

א. **אלימות פיזית:** המתעלל תוקף את בן המשפחה בידיו, או מכה אותו באמצעות חפצים שונים. אלימות זו גורמת לחבלות, מסוגים שונים ואף יכולה להסתיים ברצח.

ב. **אלימות נפשית:** בשונה מהאלימות הפיזית, במקרים אלו לא נראה סימנים מוחשיים על הקורבן, זו אלימות הבאה לידי ביטוי במילים קשות, מעליבות, בהשפלה והטלת פחד ואימה על בן המשפחה.

ג. **אלימות מינית:** סוג זה של אלימות מתבטא בכפיית קיום יחסי מין שלא מתוך רצון חופשי ותוך גרימת תחושת כאב והשפלה ויכולה להגיע לכדי מעשה אונס. האלימות המינית מתרחשת בעיקר על ידי גברים, כלפי בנות הזוג או כלפי הילדים.

תופעת האלימות בן בני זוג היא עניין שטומן בחובו ניגודים משום שהיא כוללת פגיעה בין האנשים בעלי הקשר האינטימי ביותר במערכות יחסים חברתיים, אשר אמורים להיות בעלי רגשי אהבה וחיבה, תוך שמירה על כבוד הדדי.

בעבר אלימות פיזית הייתה נפוצה יותר למטרות ענישה, או חינוך, כיום חברות רבות בעולם מוקיעות את ההתנהגות האלימה ומגנות אלימות מכל סוג, מדינות רבות בעולם ובכללן ישראל, חוקקו חוקים כנגד אלימות והתקבלו תקנות בינלאומיות נגד התנהגות אלימה. אלימות נגד נשים היתה ידועה כבר בתקופות מוקדמות בהיסטוריה. אין נתונים מדויקים על היקף התופעה כיום, אך ההערכות המשטריות מדברות על כ-20 אלף תיקים בשנה, מתוכם כ-80% תלונות של נשים מוכות.

במסגרת עבודה זו אסקור את שלושת סוגי האלימות שהוזכרו לעיל, תוך בחינתם לאור המשפט העברי והמשפט הישראלי, בשימת דגש על הסנקציות שנקטו בתקופות ובגישות השונות על מנת לטפל בתופעה.

המשפט העברי:

אלימות פיזית:

חובת האיש לכבד את אשתו ולהימנע מאלימות כלפיה, היא חיוב משפטי, הנכלל בגדר מסכת החובות שחב הבעל לאשתו במסגרת יחסי הממון בניהם, מכיוון שאלימות

מילולית, וקל וחומר אלימות פיזית, סוטרות את חובת המדור השקט שהבעל חייב לספק לרעייתו. יש מקרים בהם קיימים חיכוכים ומשברים בין בני זוג אך אסור שאלו יגיעו לכדי אלימות.

תקופת התנ"ך:

בתנ"ך לא מוזכר כמעט עניין האלימות בין בני זוג, ונשאלת השאלה מדוע? הדבר יכול לנבוע מכמה סיבות, ראשית יתכן כילא היו מקרים רבים של אלימות בין בני זוג באותה תקופה, ולכן לא היה מה לכתוב על כך בתנ"ך, או שלא ייחסו לנושא זה חשיבות גדולה או אפילו ניתנה לגיטימציה למעשים כגון אלו.

המקרה היחיד המוזכר בתנ"ך בנושא אלימות פיזית בין בני זוג הוא סיפור אחשורוש וושת² בו מצווה המלך להרוג את וושת מפני שסירבה לעשות רצונו.

תקופת התלמוד:

מסופר על מקרים בודדים מאוד של אלימות פיזית בין בעל לאישה, כל מיני מקרים שקרו ובואו לידי רבנים שיפסקו את הדין והעונש שמגיע לבעל האלים. ידוע במיוחד סיפורו של המלך הורדוס³ שהיה פרנואיד וחשב שכולם בוגדים בו ובעקבות כך רצח את אשתו מרים החשמונאית (לאחר מכן גם את בנו).

תקופת הגאונים⁴, הראשונים והאחרונים⁵:

בתקופות אלו כבר תועדו מקרים רבים של אלימות פיזית בין בני הזוג. עיקר הספרות בנושא לקוחה מספרי שו"ת שנכתבו אז. מקרה של ניסיון לרצח מהמאה ה-18 שהובא ע"י הרב חיים מנחם פלאגי – בעל ואישה רבו, הבעל מתוך כעס הוציא סכין ודקר את

² מגילת אסתר א, 16-21.

³ האנציקלופדיה העברית, תשכ"ט, הורדוס.

⁴ הגאונים – כינויים של ראשי הישיבות בבבל מסוף המאה ה-7 ועד אמצע המאה ה-11. הם פירשו את התלמוד, תיקנו תקנות, ופתרו בעיות הלכתיות גם מחוץ לבבל.

⁵ מתום תקופת הגאונים ועד ימינו. התקופה נחלקת לתקופת הראשונים (מאמצע המאה ה-11 ועד המאה ה-16) ותקופת האחרונים מאז ועד היום.

אשתו בצווארה. למזלה, היה לה צעיף סביב הצוואר והיא ניצלה.⁶ במקום אחר אנו מוצאים מקרה של רצח אכזרי מהמאה ה-15, שהובא על ידי רבי יהודה וויל⁷ מספר על בעל שהרביץ לאשתו ההרה ודחף אותה לעץ ולא הפסיק עד שיצאה נשמתה ואף היו עדים שראו זאת.

בסוגיה זו של אלימות פיזית של בעלים כלפי נשותיהן, חלוקות דעות חכמי ישראל בתקופות אלו. עמדה אחת טוענת כי יש לנהוג יד קשה באישה ומותר אף להכותה, היא מוצגת על ידי ר' יוסף קארו⁸ באומרו כי הבעל רשאי להכות את אשתו במידה והיא מגדפת את הוריו והוא מעיר לה ומוכיח אותה בדברים והיא לא נענית, הוא נסמך גם על דעת הרמב"ן לעניין זה⁹. גם הרמב"ם מצטרף לדעה זו ואף מוסיף שלא רק במקרה של אישה כזו מותר לנהוג באלימות, אלא גם אם האישה לא ממלאת את כל מטלות משק הבית, מותר לבעל להכותה¹⁰. ועוד רבנים כאלו ואחרים כגון: ר' שמואל בר' יוסף הנגיד (המאה ה-11), טען כי יש להכות אישה שתלטנית וכן הגאון ר' צמח בר' פלטוי שטען כי מותר להכות אישה לחינוכה. במקומות מסוימים במאה ה-14 כגון בעיר ארדנבורג, הרחיקו לכת ואף הסכימו לפצוע אישה ולגרום לה לחתכים בגוף (אך לא להביא למותה כמובן).¹¹

מנגד היו פוסקים שהתנגדו בתוקף להכאת נשים אפילו אם מדובר ב"אישה רעה", המתנגדים העיקריים היו חכמי אשכנז שבאו מסביבה נוצרית כגון המהר"ם מרוטנברג (גרמניה), ר' מנחם המאירי (צרפת) ור' שמעון צמח דוראן-התשב"ץ. הרשב"א מנמק התנגדותו בטיעון שהאישה ניתנה לחיים ולא לצער¹².

ההיבט המשפטי:

פוסקים רבים דנים באפשרות של כפיית גט על הבעל, כאמצעי להפסקת האלימות. מרביתם לא ממהרים לכפות גט, אלא דורשים למצות את כול האמצעים האחרים

⁶ שו"ת חיים ושלו, סעיף קיב

⁷ תשס"א, שו"ת מהר"י וויל, בסוף השו"ת שלו.

⁸ שולחן ערוך, אבן העזר קטו.

⁹ בית יוסף, טור אבן העזר, קטו.

¹⁰ הלכות אישות, כא:.

¹¹ מרדכי פרישטיק, אלימות במשפחה בפרספקטיבה יהודית, חלק ג', 139-138.

¹² שו"ת הרשב"א, חלק ד, סעיף תעז.

לשלוש בית לפני שהם כופים גט. דוגמא בולטת ניתן למצוא בספר "שערי צדק"¹³ :
 "אשה שאמרה אי אפשי בפלוגי בעלי, שהוא מכה אותי ומצער אותו ונמצא הדבר אמת
 , ובקשה ממנו גט – כופין אותו ליתן גט או כופין אותה לישוב תחת בעלה , ואם מצער
 אותה בחינם תצא בכתובתה כולה או לא." בתשובת הגאונים אנו רואים שכאשר בית
 הדין נדרש לפתור בעיה של אלימות כלפי האישה היה מדובר בתהליך רב שלבי ,
 ראשית היה על האישה לבוא להתלונן, בית הדין ערך בדיקה לבדוק את אמיתות
 התלונה, לאחר מכן בית הדין ינזוף בבעל ויזהיר אותו שיכפו עליו גרושים אם הוא
 ימשיך להכותה, בהמשך ממנה בית הדין נאמן שיבדוק האם הבעל מציית להחלטת
 הדיינים ורק אם מסתבר שלא, מותר לכפות עליו גט ולחייב אותו לתת לה את
 כתובתה.

עוד מצאנו בדברי הרדב"ז כי התורה אסרה על הכאת האישה, כשם שאסרה הכאת כל
 אדם¹⁴, הוא מציין זאת במיוחד בכדי להדגיש שהאישה איננה שפחתו או קניינו של
 הבעל, ואם הוא מכה אותה לעיתים קרובות, יש להענישו. אין פירוט לגבי אופן
 הענישה, הוא טוען שיש פוסקים שמגזימים יותר מן התורה וכופים על הבעל המכה
 גט, אפילו באמצעות עזרת הגויים.

¹⁵הרשב"א , לעומתו, מפרט בתשובתו ומסווג את האלימות של הבעל כלפי האישה
 לשני סוגים : אלימות פיזית ואלימות נפשית, סיווג האלימות מן הקל אל הכבד על פי
 הרשב"א בכל דרגה שהיא מוביל לחיוב גט. המקרה הקל לכאורה, בו הבעל נוקט
 באלימות נפשית כלפי האישה ובכך בחוסר כבוד כלפי רגשותיה ורצונותיה מחייב גט.
 הוא מביא דוגמאות שמעידות על ביטול הכבוד של הבעל כלפי אשתו כגון: איסור
 ללכת לבית אביה, לנחם אבלים, לבית המשתה, להשאיל חפץ מחברותיה וכיוצא בזה.
 לדבריו, יש להזהיר את הבעל ולגער בו שאם יכה את האישה שלא כדין יחויב לתת לה
 גט. אם על הבעל לתת גט לאישה בשל אלימות נפשית קל וחומר בשל אלימות פיזית.
 הנימוק שמציג הרשב"א הוא נימוק שפוסקים רבים משתמשים בו שהאישה ניתנה
 לחיים ולא לצער, ואסור לו לצער אותה.

¹³ שערי צדק, חלק ד' שער ד'.

¹⁴ שו"ת הרדב"ז, חלק ג', תמו: "שהמכה את אשתו עובר בלאו, דכתיב; "פן יוסין להכותו וכו'".

¹⁵ רשב"א- רבי שלמה בן אברהם אבן אדרת. 1235-1310. יליד ברצלונה שבספרד.

הרמ"א¹⁶ מתייחס לעונשים השונים שניתן להטיל על הבעל על מנת שלא יכה את אשתו ועל מנת לכפות עליו גט אם לא ישנה דרכו¹⁷, אם מדובר באדם שרגיל להכות את אשתו נתונה הסמכות לבין דין להחמיר איתו ולהלקות אותו כדי שיפסיק להכותה, אם הבעל לא מציית לבית הדין, יש לכפות עליו גט אבל תחילה צריך להזהירו שלא מקובל בחוק העברי להתיר לבעלים להכות את נשותיהם ואם היא עזבה את הבית בשל המכות חייב לשלם לה מזונות.

לסיכומו של עניין, מרבית הפוסקים מסכימים כי יש לנקוט באמצעים כלפי בעל מכה באופן הדרגתי: ראשית להזהירו, אחר כך לחייבו בגט ואם אינו חוזר ממעשיו לכפות עליו גט. עד לתקופת המשנה והתלמוד, רק הבעל היה רשאי לתת גט מרצונו והאישה היתה יוצאת בין אם היא רוצה ובין אם לא, ואילו האישה לא היתה יכולה לכפות גט על בעלה. חכמים מתקופה זו (גאונים, ראשונים ואחרונים) התחילו להבין את מצוקת הנשים, והחלה מחלוקת בין חכמים האם האישה רשאית לכפות גט על בעלה בעניין זה או לא. יש חכמים שטענו שאפילו אם מצערה בכך שלא נותן לה לצאת לבית הוריה יכולה לכפות עליו גט אז קל וחומר אם היכה אותה, יש חכמים אחרים שטוענים שמותר לכפות את הגט רק במצב שהבעל רגיל להכות את אשתו הרבה זמן, ר' שמחה ברי' שמואל שפירא אומר שבמצב והבעל לא שילם לאשתו פיצויים על כך שהיכה אותה היא רשאית לכפות ממנו גט. לעומת זאת, ישנם חכמים אחרים שהתנגדו בתוקף לכפיית גט אפילו במצב שהאישה בסכנה, ויש כאלה שאמרו שהקלו ואמרו אם האישה בסכנה אז מותר אך אם לא אסור, ויש כאלה שאמרו שהאישה תגרום לבעל לתת לה גט בדרך של ברירה, שהבעל יגיע למצב שהוא יבחר לתת לה גט ולא שהיא תכפה עליו. חכמים אלו חששו בנתינת גט בכפיה משום שפחדו שזה לא יהיה כדין ואז האישה כביכול תהיה עדיין נשואה לו בלא ידיעתם.

בנוסף אנו יכולים למצוא במקורות גם תשלום פיצויים אזרחיים של בעל אלם לאשתו. כיוון שלפי המשפט העברי, מי שמזיק לחברו או מכה אותו חייב בדברים הבאים: צער (פיצויים כספיים על הצער שגרם לו), ריפוי (חייב לשלם לו על עלות

¹⁶ רמ"א - רבי משה איסרליש. 1520-1572. יליד פולין. פוסק, ראש ישיבה. פילוסוף. מספריו: הגהות הרמ"א על שולחן ערוך.
¹⁷ הרמ"א, אבן העזר, קנד, ג.

הטיפול והתרופות), שבת (שכר עבודה שהפסיד) ובושת (פיצויים על הבושה שגרם לו), ראוי להחיל דינים אלו גם במקרה שבעל היכה את אשתו. המהר"ם מרוטנברג מוסיף¹⁸ ואומר כי העונשים צריכים להיות יותר חמורים באלימות כלפי אשתו מפני שהאלימות עצמה יותר חמורה שהיא כלפי אשתו מאשר כלפי חברו מפני שחובה על הבעל לכבד את אשתו ולאהוב אותה יותר ממה שהוא מצווה על חברו ואם פגע בכך באמצעות ההתעללות הפיזית, ייענש בחומרה.

¹⁸ שו"ת מהר"ם מרוטנברג (דפוס פראג), סימן פא.

אלימות פסיכולוגית כלפי נשים:

נאמר בגמרא¹⁹ שאדם צריך להיזהר באלימות מילולית כלפי אשתו שכן מי שיעבור על כך ייענש בחומרה ומתוך דמעותיה עונשו ימהר לבוא. התעללות פסיכולוגית היא לא פחות קשה מהתעללות פיזית, ולעיתים אף גרועה יותר, כמו שנאמר "החיים והמוות ביד הלשון". חכמי ישראל בדורות השונים פנו לבעלים בדרישה שלא יבזו נשותיהן ולא יטילו מוראם עליהן או יקניטו אותן²⁰. אלימות פסיכולוגית יכולה להתבטא בכמה מובנים: ראשית, באופן מילולי, השפלה בתוך הבית או ברבים, במניעת יחסי קרבה עם הסביבה (חברות, משפחה, שכנים), רודנות כלכלית סירוב הבעל לתת גט לאשתו (במקרה שהגט מתבקש) והפיכתה לעגונה ועוד.

חכמי ישראל ציוו על הבעלים שלא ישתמשו באלימות מילולית כלפי נשותיהן ואף להפך, יתנהגו בכבוד ואהבה כלפי האישה, כפי המובא בתלמוד²¹. כמו כן קמה דרישה שהבעל יקפיד בדיבורו עם אשתו לעשותו בנחת ולפייסה²².

ההיבט המשפטי:

פוסקים רבים טענו כי במקרים של אלימות מילולית של בעל כלפי אשתו בין אם המדובר בביזויה על ידי קללות וגידופים או איומים שונים, יש לחייבו לתת לה גט²³, יתירה מזו, אם האישה כתוצאה מאלימות מתמשכת, עזבה את הבית לא תיחשב מורדת²⁴. חלק מהפוסקים טוענים שרק במצב של אלימות מתמשכת אפשר לכפות גט מהבעל, אך אם זה חד פעמי אז אסור משום שלום בית²⁵. רוב החכמים מסכימים עם הדעה הראשונה שגם אם זה חד פעמי מותר לכפות את הגט. על בעלים אלימים הוטלו עונשים שונים, מובא בתלמוד מקרה של בעל שהוציא שם רע על אשתו ונמצא משקר, עונשו היה מלקות על ידי בית דין²⁶, או שהוטלו חרמות על בעלים כאלו²⁷.

¹⁹ בבלי, מסכת בבא מציעא, דף נט, עמוד א.

²⁰ רמב"ם הלכות אישות טו: יט.

²¹ סנהדרין עו, ב; יבמות סב, ב.

²² אליעזר בן יצחק פאפו, פלא יועץ, פרק אהבת איש ואשה.

²³ ר' יוסף קארו, שו"ע אה"ע קנד: י.

²⁴ שו"ת מהר"ם מרוטנברג תתקמו.

²⁵ שולחן ערוך, אבן העזר, קלד: ד.

²⁶ מובא בשו"ת מהר"ם מרוטנברג תתרכב.

אלימות מינית:

מעיון במקורות ניתן לראות כי יש מחכמי ישראל, המחזיקים בדעה כי האישה היא ככלי בידי בעלה ויכול לעשות בה כרצונו, כמו הרמב"ם²⁸, או אפילו נועדה לשמש עבורו אובייקט מיני, כמובא בדברי ר' בנימין מנשה לוי²⁹. אך למעשה המשפט העברי דוגל בכך שיחסי המין בין בעל לאשתו צריכים להיעשות בהסכמת שני הצדדים. הרמב"ם³⁰ מדגיש שאסור לבעל לבעול את אשתו מתוך שיכרות או מריבה או תוך כדי איום ולאנוס אותה, גם ר' יעקב ברי אשר פסק כי אינוס אסור גם כשמדובר באשתו³¹. התנגדות האישה לקיום יחסי מין יכול להיות מכמה סיבות: או מפני שבעלה שנוא עליה, רב איתה, התעלל בה, דרישות מוגזמות בנושא המיני מהבעל או סלידה ממנו, חכמים מציעים מספר דרכי התמודדות עם מצבים אלו בהם האישה מתנגדת לקיום יחסי אישות עם בעלה, ראשית ממליצים לבעל לנסות ולפייסה במילים ומתנות ולאישה ממליצים להיענות לחיזורי הבעל ואם בכל זאת לא מתרצה האישה עליה לדעת כי יכולה היא להפסיד כתובתה, אך בכל מקרה אסור לבעל לכפות עצמו עליה. קיים גם מצב הפוך בו הבעל נמנע מלקיים יחסי אישות עם אשתו, לפי דין תורה חייב הבעל לקיים את עונת אשתו ובעל שנמנע מכך יקרא "מורד", אכזר ורשע³².

ההיבט המשפטי:

אלימות מינית כעילה לכפיית גט - התעללות מינית ואף סלידה מהבעל יכולים להוות עילה לכפיית גט. גם פה חכמים חלוקים, יש אומרים שהאישה רשאית לבקש כפיית גט על בעלה במצב והוא לא רוצה לקיים עימה יחסי אישות או כופה עליה יחסי מין בניגוד לרצונה. יש כאילו שאומרים ההפך מפני שהם טוענים כי האישה יכולה לשקר, אך חכמים מיישבים זאת ואומרים כי במקרה הזה אין לאישה תעוזה לשקר בנושא. בנוגע לכפיית יחסי מין, האישה רשאית לבקש לכפות גט על בעלה מהסיבה שהוא מאוס עליה (הרמב"ן), קיימת

²⁷ שו"ת מהר"ם מינץ, סעיף כב.

²⁸ הרמב"ם, הלכות איסורי ביאה, כא: יט.

²⁹ אוצר הגאונים, כתובות תכט, עמ' 169-170.

³⁰ הרמב"ם, הלכות איסורי ביאה כא: ט, הלכות אישות טו: יז.

³¹ טור, שולחן ערוך אבן העזר כה.

³² הרמב"ם הלכות אישות יד"ז. ר' מרדכי בן הלל, כתובות, קפג, תשנ"ה.

מחלוקת נרחבת לעניין זה. הרמב"ם אומר, שרק במצב והאישה הביאה הוכחות שבעלה מאיס עליה היא רשאית לכפות ממנו גט. בעל שהתעלל מינית באשתו חייב לשלם לה פיצויים כספיים, כמובא בדברי הרמב"ם³³, או בדברי ר' יעקב בר' אשר³⁴ "והמזיק אשתו בתשמיש המיטה חייב בנזקיה", היו חכמים שאף קבעו את עלות הפיצוי שהבעל חייב לאשתו והיא - 400 זוז³⁵. מפני שהאישה היא דבר יקר ואסור לגבר בשום פנים ואופן לצערה, לביישה ולפגוע בה, ואם עשה זאת ישלם על כך.

³³ הרמב"ם, הלכות חובל ומזיק, ד: יז.

³⁴ טור חו"מ תכא.

³⁵ מרדכי פרישטיק, אלימות במשפחה בפרספקטיבה יהודית, חלק ג', 150.

המשפט הישראלי:

החברה בישראל רואה בחומרה מעשי אלימות של גברים כלפי בנות זוגן, דבר זה מתבטא ראשית בחקיקה, ולאחר מכן ביישומה בפסיקה. הבעל האלים נתפס כעברייך, המשטרה תייחס לו עבירות פליליות המנויות בחוק העונשין³⁶, בהתאם לחומרת מעשיו כנגד בת זוגו. לבד מההליך הפלילי שייפתח כנגדו, יש באפשרות בית המשפט לכפות עליו צווים שונים כדי להרחיקו מאשתו³⁷ ובנוסף קיים גם ההיבט הנזיקי שבו יכולה הנפגעת לתבוע את המזיק ולבקש פיצוי על סבלה.

במהלך השנים, הגיעו לפתחם של בתי המשפט בישראל מקרים רבים של אלימות במשפחה, נושא כאוב זה הפך לעניין שבשגרה לדאבוני. בפרק זה אסקור מספר פסקי דין העוסקים בעניין על מנת להמחיש את גישת המשפט הישראלי בנושאים אלו. מבחינת הסנקציות המופעלות על הגבר האלים, הרי שהדין הפלילי מבחין בנושא האלימות, בין אלימות המופנית כנגד אדם פלוני ובין אלימות המופנית כלפי אשתו, הבחנה זו מקבלת ביטוי בחוק העונשין שמטיל עונש כפול על עבירת התקיפה כאשר זו מתבצעת כנגד בן משפחה³⁸.

היבט נוסף הוא ההיבט הנזיקי, כיום יכולה אישה שחווה אלימות מבעלה, לתבוע ממנו גם פיצויים כספיים על הצער והנזק שגרם לה. ראייה לכך אנו יכולים למצוא בבע"מ 7073/13 בעניין פלוני, המדובר היה בבעל שנהג באלימות פיזית ונפשית כלפי אשתו, בנוסף פרסם עליה לשון הרע כי היא בגדה בו לכאורה. לאחר מסכת גירושין לא נעימה, תבעה האישה מבעלה פיצויים בגין התעללותו בה, בית המשפט לענייני משפחה קיבל את תביעתה ופסק לה פיצויים, אך האישה ערערה על גובה הפיצוי לבית המשפט המחוזי וזה העלה את הפיצויים באופן ניכר. מכאן רשות הערעור שביקש הבעל מבית המשפט העליון. בהליך זה דוחה העליון את בקשתו, השופט א. רובינשטיין מנמק את דחיית הבקשה תוך הסתמכות על מקורות מהמשפט העברי בעניין אלימות במשפחה ולשון הרע. בהחלטתו טוען בית המשפט כי התופעה הקשה של אלימות במשפחה היא נגע שיש למגררו ולכן

³⁶ חוק העונשין, התשל"ז-1977.

³⁷ חוק למניעת אלימות במשפחה, תשנ"א-1991.

³⁸ סעיף 382(ב) ל חוק העונשין, התשל"ז-1977.

מתבקש הדבר שגם דיני הנזיקין ייטלו חלק במאמץ המיגור. לבית המשפט היכולת לעשות שימוש גם בפיצויים מוגברים ככלי במאמץ הכולל לביעור תופעה חברתית חמורה זו של אלימות, על בן זוג אלים לדעת כי ככל שיוכח הדבר, לא יוכל להתחמק מפיצוי משמעותי. הרכיבים שראוי להתחשב בהם במקרים כאלה הם אורך תקופת ההתעללות, מאפייניה הספציפיים ועוצמתה. אומר השופט רובינשטיין כי פסיקת פיצויים בגין כאב וסבל שנגרמו בשל אלימות והתעללות מתיישבת עם הוראת חכמינו "לעולם יהא אדם זהיר בכבוד אשתו"³⁹ וכן כאמור "כל המטיל אימה יתרה בתוך ביתו, סוף הוא בא לידי שלוש עבירות – גילוי עריות ושפיכות דמים וחילול שבת"⁴⁰. בנוסף מביא השופט מדברי הרמ"א⁴¹, כי "איש המכה אשתו, עבירה היא בידו, כמכה חברו", עוד מוסיף השופט כי אלימות היא גם מילולית, והיא מכונה בהלכה "אונאת דברים"⁴².

גם בעניין לשון הרע מציין השופט כי איסור לשון הרע כולל גם את אשתו של האדם, כדברי ר' ישראל מאיר הכהן מראדין בספרו "חפץ חיים"⁴³: "איסור לשון הרע הוא בין איש או אשה ואין חילוק בין אשתו לאשה אחרת", עוד טוען השופט רובינשטיין כי הסכום שפסק ביהמ"ש המחוזי לאישה מצוי ברף העליון של הפיצוי הנזיקי המקובל וזאת מכיוון שמעשיו של הבעל ראויים לכל גינוי והוקעה, הם פגעו אנושות באוטונומיה של האישה, רמסו את כבודה ופצעו את נפשה ורגשותיה. כיוון שהפגיעה הנפשית באישה מתקרבת לכדי הרף העליון של הפיצויים הראויים להיפסק בראש הנזק של כאב וסבל בסוג כזה של מקרים, הרי שהסכום שנפסק אינו חורג בצורה קיצונית ממקרים אחרים בפסיקה בהם נפסקו לבני זוג מתעללים ואלימים פיצויים גבוהים בגין הכאב והסבל שגרמו.

בבע"מ 7272/10 בעניין פלונית, המדובר בבעל ואישה שחוו משבר בזוגיות, ובעקבות כך הבעל ניסה לרצוח את אשתו. ניסיון הרצח לא צלח, והאישה רק נפצעה. הבעל הורשע בניסיון לרצח ונגזר עליו עונש מאסר. בהמשך התגרשו בני הזוג ובית המשפט קבע שנכסיהם יוחלקו באופן שווה בין שניהם, במסגרת איזון משאבים, בהתאם לחוק יחסי

³⁹ בבלי בבא מציע נט, ע"א.

⁴⁰ בבלי גיטין ו, ע"ב.

⁴¹ שולחן ערוך, אבן העזר קנ"ד, ג'.

⁴² בבלי בבא מציעא נט, ע"א: "אמר רב: לעולם יהא אדם זהיר באונאת אשתו". ורש"י על אתר פירש, כי "אונאת דברים לצערה".

⁴³ ר' ישראל מאיר הכהן מראדין בספרו "חפץ חיים"⁴³: הלכות לשון הרע כלל ח'.

ממון⁴⁴. המערערת טענה כי במקרה זה הנכסים צריכים להתחלק בחלוקה לא שוויונית מפני שחלות כאן "נסיבות מיוחדות" אשר מאפשרות זאת לבית המשפט. הערעור אכן התקבל, ופסק הדין הוכרע לטובתה. השופט ניל הנדל פנה למשפט העברי לגבי הקשר בין האלימות בין בני זוג למערכת היחסים הכלכלית ביניהם. על פי המשפט העברי, חובה על האיש לכבד את אשתו ובכלל זה להימנע מלנקוט כלפיה באלימות, וזה נחשב לאחד מהחובות שהבעל מקבל על עצמו בעת נישואיו, ואם מפר זאת עליו להיענש. השופט מסתמך גם על מקרים מתקופות קדומות, בהם חז"ל הטילו סנקציות על בעלים שפגעו בנשותיהם הן בצורה פיזית והן בצוות אחרות. כגון המהר"ל שחייב בעל מכה לתת גט לאשתו ולשלם כתובתה.

בנושא האלימות המינית, הרי שעד לסוף המאה ה-20 החוק ברוב מדינות העולם, ובכללם ישראל, הקנה לבעל זכות לקיים יחסי מין עם אשתו אפילו בניגוד לרצונה מבלי שיוכלו להאשימו באונס. רק לאחר שנת 1988 ובעקבות דיון ציבורי נרחב, נאסר הדבר בצורה מפורשת בחוק העונשין⁴⁵. בחוק האנגלי נהוג היה שהסכמת האישה לעצם הנישואין, מהווה הסכמה גורפת לקיום יחסי מין עם בעלה כל אימת שיחפוץ, משם למעשה נבעה זכות זו של הבעל גם במערכת המשפט בארץ. דוגמא לכך ניתן לראות בע"פ 91/80 בעניין משה בן מאיר כהן המערער הורשע בבית המשפט המחוזי, באינוס, לאחר שבעל את רעייתו נגד רצונה ותוך שימוש בכוח. השאלה, עליה נסב הערעור, היא משמעות המונח "שלא כדין" בהגדרת עבירת האינוס, בסעיף 345 לחוק העונשין, תשל"ז-1977: האם מתגבשת העבירה עצם בעילת האישה בניגוד לרצונה ותוך שימוש בכוח? בית המשפט העליון פסק: כי סעיף 345 לחוק העונשין יוצר עבירה של אינוס רק כאשר הבעילה היא שלא כדין, וזהו בנוסף לנתונים של התנגדות האישה והשימוש בכוח, המונח "שלא כדין" בחוק העונשין הנו תרגום של המונח האנגלי "unlawful" בסעיף 152 לפקודת החוק הפלילי, 1936, ושם תורגם לעברית "שלא כחוק". מעשה הבעילה הוא "שלא כחוק", אם לבעל לא הייתה זכות על-פי החוק לבעול את האישה ובמקרה זה החוק הוא החוק האישי החל על בני הזוג כלומר הדין העברי. דרישתו של סעיף 345 היא, שהבעילה תהא "שלא

⁴⁴ חוק יחסי ממון בין בני זוג, התשל"ג-1973.

⁴⁵ סעיף 345 לחוק העונשין, התשל"ז-1977.

כדין". דהיינו בעילה, שאינה מותרת על-פי החוק האישי, היא בעילה "שלא כדין", גם אם אין בחוק האישי הוראת עונשין לצדה, על כן השאלה שצריכה להישאל היא האם יש לבעל זכות, על-פי הדין האישי, לקיים יחסי אישות עם אשתו נגד רצונה, ואם אין זכות זו קיימת, אין נפקא מינה, אם הדין העברי מטיל על הבעל עונש אם לאו. על-פי הדין העברי יש איסור לקיים יחסי אישות בכפיה, וגם אם סירוב האישה להיבעל אינו מוצדק, אין כופים אותה. מסקנה זו גם מתיישבת עם ערכי היסוד של כבוד האישה כאדם חופשי ולא כשפחה, הנתונה לחסדי בעלה בעניין כה רגיש.

סיכום והשוואה בין המשפט העברי למשפט הישראלי בסוגיה זו

לאחר סקירת מקורות המשפט העברי וכן עיון בחקיקה ובפסיקה הישראלית ניתן לראות כי בעבר היו חילוקי דעות בין הפוסקים לעניין הגישה אותה יש לנקוט כנגד בעלים אלימים, כפי שהראיתי לעיל היו גישות סלחניות יותר כלפי גברים אלימים, גישות אלו נסמכו על כך שחובת האישה לעשות רצון בעלה. מנגד היו לא מעט פוסקים שהחזיקו בדעה כי אף על פי שצריכה האישה לעשות רצון בעלה, עדיין אין זה נותן לו לגיטימציה לנהוג בה באלימות, בין אם זו אלימות פיזית, מילולית או מינית.

המשפט העברי מייחס חשיבות רבה לשמירה על כבוד האישה וגופה, דבר זה קיבל ביטוי בכך שבתי הדין נטו להטיל סנקציות פיזיות וכלכליות על גברים אלימים וכן לכפות עליהם גירושין במקרים מסוימים.

המשפט הישראלי שאב אף הוא ממקורות המשפט העברי כפי שהראיתי לעיל בפסקי הדין הנזכרים. על פי הדין הישראלי יש להחמיר בעונשו של גבר הנוהג באלימות כלפי בת זוגו, ראינו כי קיים כפל עונש במקרים של תקיפה חמורה, כמו כן נוטים בתי המשפט, בבואם לחלק את הנכסים של בני זוג, להתחשב בנשים ובנסיבות המיוחדות שהובילו לגירושין, במקרי גירושין שהגורם להם הוא אלימות בן הזוג.

גם בנושא האלימות המינית החוק בישראל הוא חד משמעי, ובעילה אסורה נכונה גם במקרה של בני זוג נשואים. התנגדותה של האישה לקיים יחסי מין עם בעלה הופכת למעשה את הבעילה לאסורה.

ביבליוגרפיה

חקיקה

- חוק העונשין, התשל"ז-1977.
- חוק למניעת אלימות במשפחה, תשנ"א-1991.
- חוק יחסי ממון בין בני זוג, התשל"ג-1973.

פסיקה

- בע"מ 7073/13 פלוני נגד פלונית.
- בע"מ 7272/10 פלונית נגד פלוני.
- ע"פ 91/80 משה בן מאיר כהן נגד מדינת ישראל.

מקורות משפט עברי

- בראשית ג, 8.
- מגילת אסתר א, 16-21.
- בבלי, מסכת בבא מציעא, דף נט, עמוד א
- סנהדרין עו, ב; יבמות סב, ב.
- בבלי בבא מציע נט, ע"א.
- בבלי גיטין ו, ע"ב.
- בבלי בבא מציעא נט, ע"א.
- שולחן ערוך, אבן העזר, סימן קטו.
- שולחן ערוך, אבן העזר, קנד: ג'י.
- בית יוסף, טור אבן העזר, סימן קטו.
- הרמב"ם, הלכות אישות יד: יז.
- הרמב"ם, הלכות אישות, כא: י.
- הרמב"ם, הלכות אישות טו: יז-יט.
- הרמב"ם, הלכות איסורי ביאה, כא: יט.
- הרמב"ם, הלכות חובל ומזיק, ד: יז.

הרמ"א, אבן העזר, קנד, ג.
 שו"ת חיים ושלוש, סעיף קיב.
 שו"ת מהר"י וויל, בסוף השו"ת שלו (תשס"א)
 שו"ת הרשב"א, חלק ד, סעיף תעז.
 שערי צדק, חלק ד' שער ד'.
 שו"ת הרדב"ז, חלק ג', תמז.
 שו"ת מהר"ם מרוטנבורג (דפוס פראג), סימן פא
 אליעזר בן יצחק פאפו, פלא יועץ, פרק אהבת איש ואשה.
 שו"ת מהר"ם מרוטנבורג תתקמו.
 שולחן ערוך, אבן העזר קלד: ד.
 שו"ת מהר"ם מרוטנבורג תתרכב.
 שו"ת מהר"ם מינץ, סעיף כב.
 אוצר הגאונים, כתובות תכט, עמ' 169-170.
 ר' מרדכי בן הלל, כתובות, קפג, תשנ"ה.
 ר' ישראל מאיר הכהן מראדין, "חפץ חיים": הלכות לשון הרע כלל ח'.

ספרות

האנציקלופדיה העברית, תשכ"ט, הורדוס.
 מרדכי פרישטיק, אלימות במשפחה בפרספקטיבה יהודית, חלק ג', 138-139.